

Юридичні науки

УДК 343.8:343.28/29(477)

Конопельський Віктор Ярославович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Konopelskyi Viktor

*Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of Criminal Law and Criminology
Odessa State University of Internal Affairs*

Чекмарьова Ірина Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Chekmaryova Iryna

*PhD (Candidate of Legal Sciences), Assistant Professor,
Professor of the Department of Criminal Law and Criminology
Odessa State University of Internal Affairs*

**НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАГЛЯДУ ЗА ВАГІТНИМИ
ЖІНКАМИ І ЖІНКАМИ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО СЕМИ
РОКІВ, ЗВІЛЬНЕНИМИ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З
ВИПРОБУВАННЯМ
DIRECTIONS FOR IMPROVING THE SUPERVISION OF PREGNANT
WOMEN AND WOMEN WHO HAVE CHILDREN UNDER THE AGE
OF SEVEN YEARS, EXEMPT FROM SERVING THE SENTENCE
WITH PROBATION**

Анотація. У науковій статті досліджуються норми кримінально-виконавчого законодавства, щодо здійснення нагляду за звільненими від відбування покарання з випробуванням вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до семи років, досліджуються напрямки удосконалення здійснення такого виду діяльності.

Доводиться, що положення статей 163-166 глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу стосуються здійснення нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання в цілому, без врахування особливостей звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, особливості якого пов'язані серед іншого із станом вагітності засудженої жінки або наявності у неї дитини віком до семи років. Такі особливості жінок, до яких застосований даний вид звільнення від відбування покарання, обов'язково повинні бути враховані у чинному кримінально-виконавчому законодавстві у частині закріплення особливостей здійснення нагляду за їх поведінкою.

Аргументується, що на теперішній момент, до глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу України входять статті із 163-166, які передбачають порядок здійснення нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, порядок обчислення іспитового терміну, відповідальність осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. У жодній із статей, які зараз входять до глави 26 КВК України, не іде мова про здійснення контролю за особами, звільненими від відбування покарання, отже фактично зміст глави не узгоджується із назвою глави, Для усунення вищевказаного протиріччя, пропонуємо зміна назви глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу.

Доводиться, що доцільним є розширення переліку органів, які можуть залучатися для соціально-виховної роботи із засудженими та надання допомоги, звільненими від відбування покарання з випробуванням, приймаючи до уваги, що до такої категорії відносяться також вагітні

жінки або жінки, які мають дітей віком до семи років, актуальним буде закріплення у цьому переліку також органів опіки та піклування, дитячих медичних закладів за місцем проживання звільненої.

Ключові слова: засуджені жінки, звільнення від відбування покарання, випробування, кримінально-виконавче законодавство, нагляд за звільненими від відбування покарання.

Summary. *The scientific article examines the norms of criminal law enforcement, regarding the supervision of pregnant women and women who have children under the age of seven who have been released from serving a sentence on probation, and directions for improving the implementation of this type of activity are investigated.*

It is proved that the provisions of Articles 163-166 of Chapter 26 of the Criminal Executive Code refer to the supervision of the behavior of persons exempted from serving a sentence in general, without taking into account the specifics of the exemption from serving a sentence with probation for pregnant women and women who have children under the age of seven. the features of which are related, among other things, to the state of pregnancy of the convicted woman or the presence of a child under the age of seven. Such features of women, to whom this type of exemption from serving a sentence is applied, must be taken into account in the current criminal executive legislation in terms of establishing the features of supervision of their behavior.

It is argued that at the present time, Chapter 26 of the Criminal Executive Code of Ukraine includes articles 163-166, which provide for the procedure for supervision of persons released from serving a sentence with probation, the procedure for calculating the probationary period, the responsibility of persons released from serving a sentence with trials. In none of the articles currently included in Chapter 26 of the Criminal Code of Ukraine, there is no mention of monitoring of persons released from serving a sentence, so in fact the content of

the chapter does not agree with the title of the chapter. To eliminate the above contradiction, we propose changing the title of Chapter 26 Criminal executive code.

It is proven that it is expedient to expand the list of bodies that can be involved in social-educational work with convicts and providing assistance to those released from serving a probationary sentence, taking into account that this category also includes pregnant women or women who have children under the age of seven years, it will be relevant to include in this list also guardianship and guardianship authorities, children's medical institutions at the place of residence of the released person.

Key words: *convicted women, release from serving a sentence, probation, criminal law, supervision of those released from serving a sentence.*

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають дітей у віці до семи років є різновидом звільнення від відбування покарання з випробуванням, як загальної кримінально-правової норми, яка передбачає такий вид звільнення від покарання та його відбування. Виокремлення такого спеціального виду звільнення від відбування покарання пов'язано із тим, що таким чином законодавець враховує особливості специфічної категорії засуджених, а саме жінок, враховуючи стан вагітності або наявності дітей у віці до семи років, як особливий стан, який не сумісний із реальним відбуттям покарання.

Жінка-мати уособлюється суспільством, як берегиня сімейного вогнища, вихователь та берегині для своїх дітей. Зв'язок матері та дитини на протязі життя дитини є беззаперечним, особливо протягом перших трьох років, він впливає на інтелектуальний та фізичний розвиток дитини. Конституція України закріплює у ч.2 ст.51, що держава оберігає сім'ю, дитинство, материнство і батьківство [1]. Відповідно ці положення враховані у кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві

України шляхом передбачення особливостей під час призначення покарання та підстав звільнення від покарання та його відбування, а також у подальшому виконання (відбування) покарання, які стосуються жінок взагалі, вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, зокрема.

У доктрині кримінально-виконавчого права проблематикою звільнення від відбування покарання з випробуванням займалися відомі науковці, зокрема К. А. Автухов, О. В. Беца, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. А. Бадира, В. В. Василевич, А. П. Гель, М. Я. Гуцуляк, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, О. А. Книженко, В. О. Корчинський, В. О. Меркулова, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, І. С. Яковець, Д. В. Ягунов, та інші. Проте, незважаючи на численні дослідження, проблематика здійснення нагляду за звільненими від відбування покарання з випробування вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до семи років, як різновиду інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням, все ще потребує свого дослідження та удосконалення.

Метою цієї статті є дослідження кримінально-виконавчих норм, які передбачають здійснення нагляду за вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до семи років, звільненими від відбування покарання з випробуванням, та формулювання на цій підставі пропозицій щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства.

Кримінально-виконавче законодавство нашої країни регламентує порядок та умови виконання та відбування кримінальних покарань. Проте так само як і кримінальне законодавство, не стоїть осторонь особливого положення жінки у суспільстві, передбачаючи особливості, що пов'язані із виконанням та відбуванням кримінальних покарань цією категорією засуджених. Кількість жінок, які реально відбувають покарання у виді позбавлення волі в Україні є незначною. Так, за даними Державної-кримінально-виконавчої служби України, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах станом на 01.07.2023 трималось всього 43 640 осіб, з

яких 1145 жінки [2]. Не в останню чергу така незначна кількість жінок, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, пов'язується із тим, що переважна більшість жінок, яким пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, звільняється від відбування покарання або до них застосовуються покарання не пов'язані з позбавленням волі. На думку деяких вчених, така ситуація є можливою завдяки положенням чинного кримінального законодавства, яке передбачає інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням, де серед кримінально-правових норм передбачено ст. 79 Кримінального кодексу, яка передбачає звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років [3, с. 436].

Проте особливості жінок, які вчинили кримінальні правопорушення, приймаються до уваги не тільки при визначенні порядку виконання (відбування) кримінального покарання, але і при визначенні особливостей допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, контролі і нагляді за ними, які також регламентуються кримінально-виконавчим законодавством України. Оскільки предметом нашого дослідження є кримінально-виконавчі норми, які передбачають здійснення нагляду за вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до семи років, звільненими від відбування покарання з випробуванням, то розглянемо більш детально саме цю главу Кримінально-виконавчого кодексу України.

Глава 26 Кримінально-виконавчого кодексу України має назву: «Здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання». Із прийняттям Кримінально-виконавчого кодексу України у 2003 році, до глави входили статті із 160 по 166, ці статті передбачали особливості щодо здійснення контролю та нагляду за особами, звільненими від відбування покарання [4]. Ефективність та доцільність закріплення вищевказаних понять у кримінально-виконавчому законодавстві

неодноразово підтверджувалось науковими дослідженнями у галузі кримінально-виконавчого права.

Так, Д. С. Яковець, розглядаючи зміст контролю і нагляду в контексті залучення волонтерів при здійсненні нагляду під час пробації, вважає, що нагляд – це елемент примусового характеру, тобто певний регулюючий вплив на поведінку засудженого, який пов'язаний з притягненням особи до кримінальної відповідальності. Відмежовуючи нагляд від контролю, вказаний автор включає до останнього: персональний облік засуджених осіб протягом іспитового строку; проведення спільно з органами поліції та відповідними громадськими формуваннями індивідуально-профілактичної роботи із засудженими особами; додержання засудженими особами громадського порядку і виконання обов'язків, покладених на них судом; привід засуджених осіб, які не з'явилися за викликом до інспекції; проведення початкових розшукових заходів засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; проведення інших заходів, передбачених законодавством [5, с. 50].

На думку Звенигородського О.М., зміст нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, полягає у наступному: а) спостереження за дотриманням засудженими умов випробування (іспитового терміну; виконанням додаткових покарань та обов'язків; передбачених законодавством вимог органу пробації); б) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню засудженими повторних злочинів під час пробації (взаємодія з органами поліції, державної влади та місцевого самоврядування, громадськими формуваннями щодо аналізу поведінки засуджених, проведення щодо них спільних заходів профілактики); в) застосування до засуджених заходів впливу (застереження, привід, встановлення додаткових перевірок та обмежень); г) сприяння у виправленні та ресоціалізації засуджених (проведення виховних бесід, допомога у працевлаштуванні, проходженні психологічних курсів з

корекції поведінки, вирішення проблем засуджених за місцем їх роботи, навчання тощо) [5, с. 50-51].

Проте у 2014 році статті 160, 161, 162, які передбачали особливості здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання, було виключено із глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу, відповідно залишилися статті 163-166, які передбачають загальні положення щодо здійснення нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Ці статті передбачають: порядок здійснення нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, порядок обчислення іспитового терміну, відповідальність осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. У жодній із статей, які зараз входять до глави 26 КВК України, не іде мова про здійснення контролю за особами, звільненими від відбування покарання, отже фактично зміст глави не узгоджується із назвою глави, оскільки не передбачає правових норм про здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання. Для усунення вищевказаного протиріччя, пропонуємо назву глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу викласти у наступній редакції: «Здійснення нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання».

Окрім цього, положення статей 163-166 глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу стосуються здійснення нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання в цілому, без врахування особливостей різновиду звільнення від відбування покарання, такого як звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Проте даний вид звільнення від відбування покарання, пов'язаний серед іншого із станом вагітності засудженої жінки або наявності у неї дитини віком до семи років. Такі особливості жінок, до яких застосований даний вид звільнення від відбування покарання, обов'язково повинні бути враховані у чинному кримінально-виконавчому

законодавстві у частині закріплення особливостей здійснення нагляду за їх поведінкою.

Потрібно зазначити, що Кримінально-виконавче право тісно пов'язане із Кримінальним правом, як матеріальною галуззю права, яка містить положення щодо видів кримінальних покарань, їх характеристики, порядку призначення та звільненні від відбування кримінальних покарань, у тому числі обов'язках, які покладаються на осіб, звільнених від реального відбування призначеного покарання. Саме кримінальне законодавство повинно передбачати особливості обов'язків, які покладаються на вагітних жінок або жінок, які мають дітей віком до семи років, у разі звільнення їх від відбування покарання з випробуванням. Такі особливості серед іншого повинні бути пов'язані саме із забезпеченням такою жінкою умов щодо догляду та виховання дитини. Положення кримінального законодавства, які передбачають звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, пов'язують застосування даного кримінально-правового інституту з вагітністю жінки або наявністю у неї дитини у віці до семи років. Проте обов'язки, які покладає суд на таку жінку, не передбачають жодних особливостей, відмінних від обов'язків, що покладаються на чоловіків, звільнених від відбування покарання з випробуванням, але основною підставою щодо звільнення жінки від відбування покарання за ст.79 Кримінального кодексу України є саме стан вагітності, який передбачає появу дитини у майбутньому або вже наявність у жінки дитини у віці до семи років, що також передбачає обов'язок такої жінки піклуватися про свою дитину, створювати всі умови для належного фізичного та інтелектуального розвитку дитини. Для порівняння, у статті 83 «Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» Кримінального кодексу України, серед підстав звільнення від покарання, передбачено наявність у засудженої жінки сім'ї або родичів, що дали згоду

на спільне з нею проживання, або наявність самостійної можливості у засудженої жінки, забезпечувати належні умови для виховання дитини [6]. Таку підставу доцільно ввести і до статті 79 Кримінального кодексу України [3, с. 437].

Кримінально-виконавче законодавство повинно містити правові норми, які будуть передбачати особливості реалізації обов'язків, які покладаються на вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, при їх звільненні від відбування покарання з випробуванням.

Частина 2 статті 163 Кримінально-виконавчого кодексу передбачає досить широке коло органів, установ, фізичних чи юридичних осіб, які можуть залучатися для здійснення соціально-виховної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, маємо розуміти, що до цієї категорії відносяться також і звільнені від відбування покарання з випробуванням вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до семи років. До таких суб'єктів відносяться: працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадські об'єднання, релігійні та благодійні організації. Визначення такого широкого кола суб'єктів, залучених до соціально-виховної роботи із засудженими, звільненим від відбування покарання, є позитивним рішенням законодавця, оскільки розширюється коло суб'єктів, які можуть займатися індивідуально-профілактичною роботою з такою категорією осіб, окрім цього, досить широким стає коло суб'єктів, які можуть надавати допомогу особам, звільненим від відбування покарання, у тому числі жінкам, звільненим від відбування покарання з випробуванням у зв'язку з вагітністю або наявністю дитини у віці до семи років. У зв'язку із цим, слушною є пропозиція, професора Меркулової В.О., стосовно розширення переліку суб'єктів, які у період іспитового терміну можуть контролювати стан здоров'я дитини та надати допомогу матері, яка звільнена від відбування покарання з випробуванням. До таких суб'єктів доцільно віднести органи

опіки та піклування, дитячі медичні заклади за місцем проживання звільненої [7, с. 247].

Отже, інститут нагляду за вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до семи років, звільненими від відбування покарання з випробуванням, опосередковано передбачений у кримінально-виконавчому законодавстві України, але не враховує особливості саме цієї категорії засуджених жінок. На теперішній момент, назва глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу України не відповідає змісту цієї глави.

Доцільним є розширення переліку органів, які можуть залучатися для соціально-виховної роботи із засудженими та надання допомоги, звільненими від відбування покарання з випробуванням, приймаючи до уваги, що до такої категорії відносяться також вагітні жінки або жінки, які мають дітей віком до семи років, актуальним буде закріплення у цьому переліку також органів опіки та піклування, дитячих медичних закладів за місцем проживання звільненої.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.08.2023)
2. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/20230701-zagalna-harakterystyka-dkvs.pdf> (дата звернення: 01.08.2023)
3. Конопельський В.Я., Резніченко Г.С. Деякі проблеми правозастосування звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 436-438.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 31.07.2023)
5. Звенигородський О. М. Інститут контролю та нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 12. С. 49-52.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.08.2023)
7. Меркулова В.О., Гритенко О.А., Резніченко Г.С. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей : монографія, за заг. ред. Меркулової В.О. Одеса : ОДУВС, 2015. 286 с.